

УДК 372.4:82-34:004.9

Акматова Чынара Асановна

ОшМПУ, педагогика жана психология кафедрасынын доценти, п.и.к.

a.chynara79@gmail.com

Акматова Чынара Асановна

доцент кафедры педагогики и психологии ОшГПУ, кандидат педагогических наук

Chynara Asanovna Akmatova

*associate professor, department of Pedagogy and Psychology, Osh State Pedagogical University,
candidate of pedagogical sciences*

Акматова Венера Асановна

№18 Алишер Навои атындагы жалпы билим берүү

мектебинин англис тили мугалими

nur.ven0505@gmail.com

Акматова Венера Асановна

учитель английского языка средней школы № 18 имени Алишера Навои

Akmatova Venera Asanovna

English teacher at Alisher Navoi Secondary School No. 18

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА АДАБИЙ ОКУУ ПРЕДМЕТИН
КЫРГЫЗ ТИЛИ ЖАНА АНГЛИС ТИЛИ ПРЕДМЕТТЕРИ
МЕНЕН ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОКУТУУ**

**ПРЕПОДАВАНИЕ ПРЕДМЕТА ЛИТЕРАТУРНОЕ ЧТЕНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ
КЛАССАХ С ИНТЕГРАЦИЕЙ ПРЕДМЕТОВ КЫРГЫЗСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ**

**TEACHING THE SUBJECT OF LITERARY READING IN PRIMARY SCHOOLS WITH THE
INTEGRATION OF THE SUBJECTS OF KYRGYZ AND ENGLISH LANGUAGES**

Аннотация. Заманбап билим берүүдө предметтер ортосундагы интеграция маанилүү орунду ээлейт жана башталгыч класстын окуучуларынын билимдеринин жана көндүмдөрүнүн бүтүндүктөрүн иштеп чыгууга жардам берет. Изилдөөнүн максаты: кыргыз тили жана кыргыз адабияты боюнча интеграцияланган сабактар системасын теориялык негиздөө, анын негизинде адабий чыгармачылык тексттерин жана интеграцияланган окутуу ыкмаларын колдонуу менен башталгыч класстын окуучуларынын коммуникативдик көндүмдөрүн калыптандыруу. Макалада башталгыч класстардагы адабий чыгармаларды талдоо процессинде предметтерди интеграциялоодо колдонулуучу технологиялар каралган. Адабий окуу предмети менен кыргыз ил жана англис ил предметтерин интеграциялап окутуу концепциясынын практика жүзүндө ишке ашырылышы боюнча мисалдар келтирилген.

Негизги сөздөр: предметтерди интеграциялоо, инновациялык технологиялар, билим алууну натыйжалуу жүргүзүү, окуучулардын мотивациясы, интерактивдүү билим берүү, адабий чыгармаларды талдоо, башталгыч класстар.

Аннотация. Современное образование придает огромное значение межпредметной интеграции, которая играет ключевую роль в формировании целостных знаний и умений у учащихся начальной школы. Цель исследования — обосновать теоретические основы системы интегрированных уроков по кыргызскому языку и кыргызской литературе, а также разработать методику использования художественных текстов и интегрированных методов обучения для формирования коммуникативных умений младших школьников. В статье рассматриваются технологии, применяемые в процессе анализа литературных произведений при

интеграции предметов в начальной школе. Также приведены практические примеры реализации концепции интегративного обучения предмета литературного чтения с предметами кыргызского и английского языка.

Ключевые слова: интеграция предметов, инновационные технологии, эффективное обучение, мотивация учащихся, интерактивное обучение, анализ литературных произведений, начальная школа.

Abstract. Modern education places great emphasis on interdisciplinary integration, which plays a key role in developing holistic knowledge and skills among primary school students. The aim of the research is to substantiate the theoretical foundations of an integrated lesson system in Kyrgyz language and Kyrgyz literature, as well as to develop methods for using literary texts and integrated teaching techniques to foster communicative skills in young learners. The article explores technologies used in the analysis of literary works during subject integration in primary education. Practical examples of implementing the concept of integrated learning of the Kyrgyz literature with Kyrgyz and English language subjects also provided.

Keywords: subject integration, innovative technologies, effective learning, student motivation, interactive education, literary analysis, primary school.

Киришүү

Интеграциялап окутуу методикасы азыркы мезгилдин талабына ылайык керектүү ыкма катары каралууда. Предметтерди интеграциялап окутууда окуучулардын дүйнө таанымы бир бүтүн нерсе катары калыптанат. Окутуунун бул ыкмасы башталгыч класстын окуучуларынын ойлоо жөндөмдүүлүгүн кеңейтип, активдүүлүккө, акыл-эстүүлүккө, алган билимдерин практикалап көрүп, аны эс-тутумунда сактоого, баатырдыкка, гумандуулукка, толеранттуулукка, педагогикалык жактан да, психологиялык жактан да, туура тарбиялоого багыттайт.

Билим берүү процессинин интеграциясы дүйнөгө бирдиктүү көз караштын негизинде бирдиктүү билим берүү жана өнүктүрүү чөйрөсүн түзүүгө жардам берген механизмдерди аныктоону камтыйт, ансыз таанып билүү мүмкүн эмес. Педагогикалык илимде кырдаалдын анализи көрсөткөндөй, эски келген улуттук мурастар бар болсо да, «интеграция» көрүнүшү негизинен предметтердин ички жана тышкы байланышынын деңгээлинде өнүктүрүлгөн. Бүгүнкү күндө билим берүү тармагында интеграциянын өнүгүүсүнүн жаңы этабы актуалдуу болуп саналат. Бул жөн гана ар кайсы предметтердеги жакын түшүнүктөрдү бекемдөөгө арналган байланыш эмес, тескеринче, бир тема же бардык темалардын блогун бир бүтүнгө айкалыштыруу, жалпы ийгиликтүү ыкманы колдонуу менен бирдикти түзүү болуп эсептелет [1].

Педагогикада «интеграция» түшүнүгү билим берүү жана тарбияга оң таасир этүү түшүнүгү аркылуу белгилүү. Интеграциялап окутуунун айрым артыкчылыктары төмөнкүлөр болуп саналат: окуучулар мурдакы билимдерин пайдаланышып, жаңы материалды үйрөнө алышат; интеграцияланган сабактардын мазмуну жана мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгү окуучунун инсанына ылайыкталган, ошондуктан алар жөндөмдүүлүктөрүн ар тараптуу өнүктүрүүгө, окуучулардын ой жүгүртүүсүн активдештирүүгө көмөктөшөт, ар түрдүү илимдерге тиешелүү билимдерди топтоого түрткү берет [2].

Интеграцияланган сабактарды үч түрдүү өткөрүүгө болот. Бүткүл сабакты бир эле мугалимдин өткөрүүсү, бир эле мугалим жана ага жардам берген класстагы тандалып алынган жана алдын ала даярдалган 2 же 3 окуучунун сабак өтүү катышуусу, үчүнчүсү, интеграцияланып жаткан предметтердин (мисалы; музыка, тарых, сүрөт, адеп, ж.б.) мугалимдеринин биргелешип, пландаштырылган ырааттуулукта бирдиктүү сабак өтүшү [3, 4].

«Интеграция» түшүнүгүн тереңирээк талдоо үчүн, терминологиялык ыкмаларды колдонуу жана «интеграция» деген түшүнүктүн маанисин түшүндүрүү маанилүү деп эсептейбиз. Предметтерди интеграциялоонун мааниси башталгыч билим берүүдө окуучулардын систематикалык ой жүгүртүүсүн

калыптандырып, аларды окууга мотивациялайт.

Кыргыз тили менен кыргыз адабиятын интеграциялап окутууда окуучулар бир эле мезгилде тарбия да, билим да алышып, алардын акылдары, жан дүйнөлөрү азык алуу менен алардын азыркы жашап жаткан коомго карата көз караштары өзгөрүп, түшүнүктөрү дүйнө таанымдары жанданат. Бул предметтердин бири пайдубал, негиз болсо, экинчиси ага ачкыч болуп көптөгөн сырларды камтыган тексттерди колдонуу менен ага талдоо жүргүзүшүп, алардын ички проблемаларын изилдөөгө багыт алат берет [5].

Кыргыз тили жана адабиятынын интеграцияланган сабак берүү ыкмасында негизги принцип — адабий чыгармаларды талдоодо грамматикалык материалды колдонуу болуп саналат [2].

Кыргыз мектептеринде интеграцияланган билим берүү программасына ылайык, кыргыз адабияты сабагы төмөнкүдөй тарбиялык милдеттерди чечүүгө багытталган: 1) предмет жана ага байланыштуу сабактар боюнча белгилүү бир көлөмдөгү билимдерди өздөштүрүү; 2) тил илими, кыргыздардын системасы сыяктуу тили (фонетика, лексика, морфология), адабият (кыргыз, орус жана чет тилдерине) киришүү; 3) көркөм адабият жана маданияты жөнүндө маалыматтар.

Көркөм чыгармачылык тексттер башталгыч класстын окуучулары үчүн жазуу тилдин үлгүсү. Тексттер окуучуларга стилдик көрүнүштөрдүн эстетикалык баалуулугун түшүнүүгө, тилдик көндүмдөрүн өркүндөтүүгө жана автордун жеке стили менен таанышууларга жардам берет. Бул алардын чыгармачыл аракеттерин активдештирип, тилге болгон кызыгусун ойготот. Текстти иштеп чыгуу боюнча усулдук системаны түзүүдө окутуучулар үчүн милдет оригиналдуу, адаптацияланбаган көркөм тексттерди тандоо болуп саналат [6, 7].

Азыркы билим берүүдө көптөгөн маанилүү аспекти пайда болуп келе жатат, алардын ичинен эң маанилүүсү — предметтер арасындагы интеграция. Бул ыкма билим алууну тереңдетет, коммуникативдик көндүмдөрдү жана маданияттар аралык жөндөмдөрдү өнүктүрүүгө шарт түзөт. Адабий окуу предмети жана англис тилин интеграциялоо — балдардын англис тилиндеги

көркөм адабияттарды окуусуна кызыгуусун жаратып, тил жөндөмдөрүн өнүктүрүп, дүйнөлүк маданият менен таанышууга мүмкүнчүлүк түзөт (2, 3 – сүрөттөр).

Бул идеяны жүзөгө ашыруунун негизги ыкмалары — окутуу материалдарын бириктирип колдонуу, англис тилиндеги жөнөкөйлөштүрүлгөн адабий тексттерди окуу, сюжеттер жана каармандар боюнча талкуу жүргүзүү, окуган материалга негизделген чыгармачыл тапшырмалар менен иштөө, ошондой эле оюндар жана долбоорлоштуруу ыкмаларын колдонууну камтыйт. Мисалы, балдар англис тилинде сценкаларды коюп, диалог түзүп, сүйүктүү каармандарын сүрөттөй алышат, бул алардын ой билдирүү жана эл аралык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө шарт түзөт.

Балдардын жашына ылайыктуу деңгээли жана англис тилиндеги билимин эске алып, тексттерди тандап алуу маанилүү. Окуу процесинде интерактивдүү технологияларды, мультимедияларды жана оюндарды колдонуу мотивацияны жогорулатат жана материалды оңой, натыйжалуу сабак өтүүгө шарт түзөт. Бул аркылуу окуучулар глобалдуу дүйнөдө көндүмдөрдү өркүндөтүп, көп тилдүү болууга даярдык алышат.

Буга чейин сабактын 5E моделинин окуучулардын билимдерди натыйжалуу өздөштүрүүсүндөгү мааниси каралган [8].

Методдор жана материалдар

Макалада адабий чыгармаларды талдоо, түшүндүрүү, иллюстрациялоо, репродуктивдик ыкма, изилдөөчүлүк ыкма, интерактивдүү ыкмалар, текст түзүү, конкреттүү кырдаалдарды анализдөө жана педагогикалык байкоо колдонулду.

Натыйжалар жана талкуулар

Адабий тексттин анализин жүргүзүү конкреттүү грамматикалык тема жана сабактын максатына ылайык аткарылышы мүмкүн. Мисалы, башталгыч класстарда кыргыз тили жана адабий окуу предметтери боюнча интеграцияланган сабакта 3-класстын Адабий окуу китебиндеги А. Мисировдун «Аяз ата» ангемеси боюнча «Туура жана туура эмес этиштер» деген теманы байланыштырып окутса болот. Аңгемени окуп бүткөндөн кийин окуучулар төмөндөгүдөй суроолорго жооп беришет:

1. «Суу каймактап калыптыр» дегенге кандай түшүндүрөңөр?

2. Терезеге чын эле Аяз ата сүрөт тартты бекен? Силер кандай ойлойсуңар?

3. Чыныгы Аяз атаны көрүүгө мүмкүнбү? Деги ал барбы?

4. Кышкы аяздын ызгаары силер тарапта кандай болот? Айтып бергилечи.

Мында башталгыч класстын окуучуларында ой жүгүртүү, адабий текстти талдоо көнүмдөрү жана грамматикалык сабаттуулугу калыптанат.

Дагы бир мисал катары ошол эле окуу китебиндеги С. Рысбаевдин ангемесин алсак болот. Ангемени окуп бүткөндөн кийин окуучулар адабий талкуу жасоо үчүн топтордо иш алып барышат (1 – сүрөт).

БИР ТҮЙҮНЧӨК АКЧА (тексттен үзүндү). Эртең менен болчу. Талант мектепке келаткан. Автобус аялдамадан жаңы эле жөнөп кетти. Талант андан өтүп, жолдун өйүзүндөгү мектепти көздөй басмак. Ал алдыга баса берип, жолдун жээгинде жаткан муштумдай түйүнчөктү көрдү. Анын ичин ачса – бир тутам акча! Санагы жете турган эмес. Ушунча акчаны көрүп, Таланттын жүрөгү шуу дей түштү. Аны өзү бирөөдөн уурдап алгансып коркуп кетти. Кокус ээси келип: «Сен муну кайдан уурдап алдың, ыя?» – деп кекиртегинен ала тургансып, алиги акчалар колунан түшүп кете жаздады. «Эмне кылуу керек?» Аңгыча өзүнөн чоң балдар арттан жете келишти. А алар көрүшсө акчаларды колунан алып коёру бышык эмеспи. Ошон үчүн аларды койнуна сала коюп, мектебин көздөй басты. Бирок баарынан кызыгы – бул акчалар

кимдики? Аны кимге көрсөтөт? Акча таап алганын кимге айтат? 50 сом, 100 сом болсо го мейли эле. А ал мынча акчаны каякка катат? Мынча акчанын ага эмне кереги бар? Ал айласы кетип, колу-буту титиреп, алдыга баса албай туруп калды. «Атама барайын, айттайын, балким, ал акчаларды ээсине таап берер». Талант ошентти да, үйүнө тез эле жетип барды. Акчаны бергенде атасы: – Муну сен уурдап алдыңбы? – деп өңү бузула түштү. – Жок, ата, жолдон таап алдым, – деди Талант. – Качан? – Азыр эле. – Каерден? – Аялдамадан, жолдун жээгинен. – Чын элеби? – Ооба... Атасы терезеге келип, бир ирет эшикти карады да, уулуна жакын келип, моюнунан кучактады. Анан бетинен бир ирет өптү да, кулагына минтип шыбырады: – Сенин бул акчаны таап алганыңды бирөө көрдүбү? – Жок, ата, эч ким көргөн жок. – Чынбы? – Чын. Таланттын колу-буту титирегени басыла элек болчу. Ал дагы эле коркуп жаткан. – Анда сен бул жөнүндө эч кимге айтпагын. Уктуңбу? Мен азыр эле шаарга барам дагы, сага кышкы пальто, жылуу өгүк, велосипед, чана, коньки сатып келип берем. Уктуңбу? Бул сөздөрдү айтып жатып атасы да колдору титиреп, энтигип турду. – Уктуңбу дейм, Талант, мени түшүндүңбү?! Ал уулун дагы бир ирет кучактап өпкөндө алынбай, өсүп кеткен сакалы бети-башын сайгылап, оозунан бозонун жыты бурулдап турду. – Уктуңбу? – деди атасы бир ирет. Көптөн бери иштебей, жумушу жок, акча таап келалбай үйдө жаткан атасы ага керектүү нерселеринди алып берем дегенде Талант кубанып кетти. – Уктум, ата, – деди ал, – уктум. Эч кимге айтпайм. – Анда билинбей сабагыңа бар. Бирөөгө билгизип койбогун. – Макул, ата!...

1 – сүрөт. Башталгыч класстарда адабий окуу жана кыргыз тили предметтерин интеграциялап окутуу учурунда окуучулардын топтордо талкуу жасоосу

2 – сүрөт. Башталгыч класстарда адабий окуу жана англис тили предметтерин интеграциялап окутуу учурунда мугалимдердин байкоо жүргүзүүсү

3 – сүрөт. Адабий окуу жана англис тили предметтерин интеграциялап окутуу учурунда окуучулардын топтук иштери

Адабий окуу жана англис тили предметтерин интеграциялап окутууда колдонулуучу негизги ыкмаларга төмөндөгөлөр кирет:

1) Диалогдук окутуу. Балдар окуган чыгармалар боюнча суроолорго кыргыз жана англис тилдеринде жооп беришет. Сюжет, каармандар, моралдык сабактар жөнүндө суроолор колдонулушу мүмкүн.

2) Долбоорлордо иштөө. Балдар биргелешкен долбоорлор жасашат, сүрөт тартышат, сценкаларды көрсөтүшөт, кыргыз жана англис тилдеринде адабий каармандар жөнүндө дилбаян жаза алышат.

3) Окуу эстафетасы. Биргелешкен сабактар уюштурулуп, бирде орусча окуу, андан кийин англисче окуу өткөрүлөт. Бул жол менен тил жөндөмдөрү өркүндөп, кызыгуу жана ишеним артат.

4) Оюндар жана кызыктуу ыкмалар. Оюндар, кроссворддор жана викториналар аркылуу окуу материалдарын бышыктоо, мотивацияны жогорулатуу.

5) Мультимедиялык технологиялар. Видеороликтер, аудио материалдар, санарип

тиркемелери менен иштөө аркылуу адабий сюжеттерди салыштырып үйрөнүү жана англис тилин практика кылуу мүмкүнчүлүгүн түзөт.

Корутунду

Кыргыз тили менен кыргыз адабиятын айкалуусунун натыйжасында интеграциялап окутууда башталгыч класстарда филологиялык алгачкы түшүнүктөрдү түшүнүүгө жана ой жүгүртүүгө мүмкүнчүлүк пайда болот. Көркөм текст менен иштөө дидактикалык материал катары башталгыч класстардын окуучуларын кыргыз адабиятына жана маданиятына кызыктырууга жана тартууга жардам берет, ошондой эле коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Себеби окуучулар өздөрүнүн чыгармачылыктарын активдүү көрсөтүү, окуган ангемиге сынчыл баа берүү, алган маалыматка карата өз көз карашын билдирүү жана дискуссияларга катышуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот.

Ошентип, адабий окуу сабагын англис тили предмети менен интеграциялоодо

тилдик жөндөмдөрдү калыптандырганга гана эмес, жаш өспүрүмдөрдүн адабиятка болгон кызыгуусун арттырып, сынчыл ой жүгүртүүнү жана маданияттар аралык урмат-сыйды өстүрүүгө салым кошууга болот.

Адабият:

1. Кузеванова, Е.В. Сибирский педагогический журнал, 2007, №3, С. 286-292.
2. Парпиева, А.А. Международный журнал гуманитарных и естественных наук, 2024, 8-2 (95), С. 59-62.
3. Жораева С.Б., Наркулова Б.А., Уразбакова УТ., Джахаева А., Жанзакова М.А. ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ, 2020, № 4(82), часть 1, С. 55-57.
4. Фархутдинова Г.Ф. Мирская наука, 2020, 3(36), С. 526-529.
5. Халилова Т.Т. НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ КЫРГЫЗСТАНА, 2019, № 9, С. 172-177.
6. Муратов А.Ж., Парпиева А.А. Бюллетень науки и практики, 2024, Т. 10, №5, С. 621-625.
7. Дубова М. А., Ларина Н. А. МНКО. 2019. №4 (77). С. 322-324.
8. Афанасенко О. Б. Проблемы современного педагогического образования. 2024. №85-1. С. 30-33.
9. Комарова Л. И. Аналитика культурологии. 2009. №13. С. 140-145.
10. Акматова Ч.А. А. Мырсабеков атындагы ОшМПУ жарчысы” Научно-методический журнал илимий-усулдук журналы, 2025, №.2(26), 1-Т. 17-23.